



SZERKESZTŐI ELŐSZÓ

Jelen kötet első egysége a teljes hazai népművészeti revival közeg átfogó vizsgálatának eredményeit tárja az olvasó elé. A többéves monitoringtevékenység lehetővé teszi, hogy meghatározott időközönként lakossági kutatást végezzünk telefonos adatfelvétel formájában, a Hétfa Kutatóintézet közreműködésével. A felmérés során a lakosság népi kultúrához és népművészetéhez való viszonyát, kötődéseit és fogyasztási szokásait vizsgáltuk.

A Népművészeti Jelentés rendszeresen közlést tesz a Csoóri Sándor Program támogatási adatainak statisztikai elemzését. A 2026-os kötetben – a korábbi, 2017-től kezdődő összegzést követően – a 2024-es és 2025-ös pályázati év adatait mutatjuk be, népművészeti ágak és földrajzi bontás szerint rendszerezve.

A CSSP monitoring első évében, 2024-ben a Program hatásának kvalitatív kutatása zajlott a magyarországi közösségekben, amelyet 2025-ben határon túli területekre is kiterjesztettünk. Erdélyben, Kárpátalján, a Felvidéken és a Vajdaságban működő kutatócsoportok olyan néptáncos, zenész és kézműves közösségeket kerestek fel, ahol a pályázati támogatás érzékelhető változásokat eredményezhetett az oktatási és művészeti tevékenységben. Ennek mértékéről félig strukturált interjúk segítségével tájékozódunk. Bár a vizsgált közösségek száma nem tekinthető reprezentatívnak a 2017 óta támogatott pályázók teljes körére nézve, a kutatás jól kirajzolódó, területenként eltérő mintázatokat azonosított. Eredményeik így megalapozó jellegűek, és fontos kiindulópontot jelentenek a következő évek vizsgálataihoz.

A 2025-ben folytatott kutatás fókuszában a tudásátadás kérdése állt a népi kézművesség területén. A témaválasztást az a felismerés indokolta, hogy a revival különböző szegmensei közül a kézművesség szembesül a legsúlyosabb strukturális problémával: a felsőoktatási képzés hiányával. Ez nemcsak az oktatóképzésre, hanem a népi kézművesek művészi és piaci érvényesülésére is hatással van. A tudásátadás ezért a hosszú távú fenntarthatóság kulcskérdéseként fogalmazódott meg. Hasonló léptékű kutatás legutóbb 2013-ban készült a Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet megbízásából, a Hagyományok Háza, a Népművészeti Egyesületek Szövetsége és a Muharay Elemér Népművészeti Szövetség együttműködésében (Beszprémy Katalin – Pál Miklósné összeáll.: Mesterségem címere – a használható hagyomány, a népi kézművesség stratégiája. Helyzetelemzés-szinopszis. Bp. 2013.). Az akkor feltárt problémák, valamint az azóta eltelt több mint egy évtized oktatási és intézményi változásai is indokolták a újabb, átfogó vizsgálatot.

A kvantitatív adatfelvétel kérdőíves felmérés formájában valósult meg. A Hétfa Kutatóintézettel együttműködésben lefolytatott vizsgálat célja a népi kézművesség átfogó, strukturált helyzetképének megrajzolása volt. Vizsgáltuk a kézművesek életútját, pályamodelleket, motivációit, gazdasági helyzetét és pályázati aktivitását. Feltérképeztük a kézműves közösségek szervezeti jellegét (formális vagy informális működés), tagságát, elért közönségét, történetét, szakmai és gazdasági stratégiáit. A tanulmány a kérdőíves kutatás reprezentativitásának módszertani kérdéseire is kitér.

A kutatás előkészítése során nyilvánvalóvá vált, hogy a népi kézműves tudásátadás területén alapvető adatsorok és összefoglaló szakirodalmi munkák hiányoznak. Bár intézménytörténeti változások és meghatározó szereplők tevékenysége részben rekonstruálható, nem áll rendelkezésre az 1950-es évektől napjainkig ívelő, átfogó feldolgozás. E hiány pótlására vállalkozik Vancsa Boglárka tanulmánya, amely a népi iparművészet intézményrendszerének kialakulásáig nyúlik vissza, és áttekinti a kézművesoktatás intézményi és civil kereteit. A dolgozat röviden érinti a terminológiai dilemmákat és diskurzusokat, majd bemutatja azokat a társadalmi és politikai folyamatokat, amelyek az elmúlt hetven évben meghatározták a közösségi struktúrák alakulását. A történeti áttekintés értelmezési keretet nyújt a kvalitatív vizsgálatok és esettanulmányok számára.

A népi kézműves tudásátadás empirikus vizsgálatát a Hagyományok Háza – Szegedi Tudományegyetem Revival Kutatóműhelye végezte el. A 32 kulcsszereplővel készített interjúk, közösségi eseményeken végzett megfigyelések és a vonatkozó szakirodalom elemzése alapján a tanulmány a kézműves közeg önmeghatározását, társadalmi beágyazottságát és életpályamodelljeit vizsgálja. Bemutatja a formális oktatási rendszer különböző szintjeit az alapfokú művészetoktatástól a középfokú képzésen át a felnőttképzésig, valamint elemzi az informális tudásátadási formákat: a mester–tanítvány viszonyt, a közösségi műhelyeket, táborokat, workshopokat és az online térben megjelenő lehetőségeket. A kutatás egyik legfontosabb megállapítása, hogy a tudásátadás eredményessége és hosszú távú fenntarthatósága elválaszthatatlan a közösségi keretektől.

A kötet további fejezetei egy-egy részterületre fókuszálnak. Esettanulmányokként három képzési központ számol be intézményi stratégiáiról és perspektíváiról néhány éves visszatekintéssel és a mai lehetőségek fényében. Áttekintjük a Hagyományok Házában és elődintézményeiben zajló képzések történetét, jellegét és jelenlegi struktúráját, a Békés Megyei Népművészeti Egyesület több évtizedes tevékenységét, valamint a Nádudvari Népi Kézműves Szakgimnázium és Kollégium működését, amely egyedüli középfokú, kifejezetten a népi kézművességre specializálódott intézményként mintául szolgálhat a jövőbeni fejlesztésekhez.

A határon túli fejezetek – Erdély, Felvidék, Kárpátalja és Vajdaság – az ott működő intézmények, kulcsszereplők és tudásátadási modellek történeti és jelenkori sajátosságait mutatják be írott és szóbeli források, valamint a szerzők szakmai beágyazottságából eredő tapasztalatok alapján.

A kézműves tudásátadás legsürgetőbb kérdése a felsőoktatási képzés hiánya. Míg a néptánc és a népzene területén ez intézményes keretek között megoldott, a népi kézművesség esetében továbbra is hiányzik a legmagasabb szintű képzési forma. Erdei Lilla tanulmánya feltárja a felsőfokú képzés irányába tett történeti kísérleteket, különös tekintettel az elmúlt hetven évre, és három lehetséges intézményi utat jelöl ki: a muzeológiát, a művész- és restaurátorképzést, valamint az óvó- és tanítóképző egyetemek gyakorlatát. A történeti tanulságok és szakértői megszólalások rávilágítanak a gazdasági és politikai korlátokra, és új kérdéseket vetnek fel a jövőbeni fejlesztések lehetőségeiről.

A művészetpedagógia mindeddig ritkán kapott rendszerezett tudományos feldolgozást a nép kézművesség kontextusában. A kézműves készségek és a tárgyakoltás pedagógiai jelentősége – gyermekek és felnőttek esetében egyaránt – felbecsülhetetlen. E felismerést tudománytörténeti és elméleti kereteiben kifejtő fejezet zárja a kötetet, mintegy felkiáltójellel a témában.

A Népművészeti Jelentés nem vállalkozik a népi kézművesség újradefiniálására, és nem kíván állást foglalni a terminológiai vitákban. Az alkalmazott néprajzi kutatás módszereivel, a kézműves közeg intenzív bevonásával azonban olyan eredményeket tesz közzé, amelyek a tudományos közösség és a szakmai szereplők számára is relevánsak. Meggyőződésünk, hogy a történeti és jelenkori vizsgálatok egyaránt hiánypótló jellegűek.

A kutatás módszertanát tekintve, a kvantitatív adatfelvétel a Hétfa Kutatóintézettel együttműködésben valósult meg, míg a szakértői tanulmányok szakirodalmi elemzésre és empirikus adatgyűjtésre – elsősorban félig strukturált interjúkra – épülnek. A beszélgetőpartnerek kiválasztása szakmai egyeztetések alapján történt, figyelembe véve a CSSP adatait és a szakértők terepismeretét. A tanulmányokban a legtöbb esetben anonimizáltuk a résztvevőket és szervezeteket; ettől a történeti fejezetekben, illetve indokolt esetekben eltekinttünk.

A 2025-ös kutatás az előző évhez képest szélesebb szakértői és szerzői kört vont be, és intenzív párbeszédet generált a népi kézműves közeggel. A kutatás előkészítésében, az adatok értelmezésében, a tanulmányok lektorálásában és a kötet illusztrációs anyagának összeállításában a népi kézműves terület számos kulcsszereplője, illetve a Hagyományok Hála Hálózat tagjai a segítségünkre voltak, amit ezúton is köszönünk.

A kötet nem törekedhetett a teljességre: nem tér ki részletesen a minősítési rendszerekre, a gazdasági érvényesülés kérdéseire, a népművészet és más művészeti szegmensek kapcsolatára, illetve a „színrevitel” és láthatóvá tétel problémáira. Ugyanakkor a közölt tanulmányok átfogó rálátást biztosítanak a népi kézműves közeg kihívásaira és értékeire, különös tekintettel az oktatás, a közösségi fenntarthatóság, a mentális jóllét és a nemzeti identitás formálásának összefüggéseire. Bízunk benne, hogy a második Népművészeti Jelentés hozzájárul a szakmai és társadalmi diskurzus elmélyítéséhez, valamint hosszú távú együttműködések kialakulásához.

Cseh Fruzsina
tudományos munkatárs, Hagyományok Háza